

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Irodalomtudományi Doktori Iskola

Irodalomtudományi Doktori Program

TÉZISFÜZET

a

HŐSIESSÉG VÁLSÁGBAN

A háborús heroizmus jelentőségének vizsgálata 20. századi

antimilitarista narratívákban

című PhD értekezéshez

Főfai Rita

A doktori iskola vezetője:

Prof. Dr. P. Müller Péter

Témavezető:

Dr. habil. Kisantal Tamás

Pécs, 2019.

Tartalom:

- I. A disszertáció elméleti kiindulópontja, célkitűzése
- II. A disszertáció felépítése
- III. Összegzés
- IV. Dr. habil. Mekis János opponensi véleménye
- V. Dr. Takács Miklós opponensi véleménye
- VI. Válasz az opponensi véleményekre
- VII. Szakmai önéletrajz
- VIII. Publikációs jegyzék

I. A disszertáció elméleti kiindulópontja, célkitűzése

Doktori értekezésemben a militarista diskurzus identitásban betöltött szerepének vizsgálatára vállalkozom, amely során a háború attraktív jellemzőire fókuszálok, különös tekintettel a heroizmus mintázataira. A dolgozat célja a háborús narratíva ellentmondásait és erőszakos jellemzőit elutasító, ám a hadakozáshoz köthető mítoszokat, rítusokat, hősiességet csodáló attitűd közötti feszültség elemzése. Arra a határvonalra összpontosít tehát, amikortól a háború szükségszerűsége élvezetté válik. Olyan művek kerülnek a középpontba, amelyek egyszerre hordják magukon a pacifista szövegek és a fegyverkezés mellett érvelő militarizmus bizonyos elemeit is.

A dolgozat tézise, hogy a békepartí elbeszélésmódok is továbbműködtethetik a háborút támogató diskurzus elemeit, ezzel pedig nemcsak a fegyverkezés ellenérveire, hanem az attól való kulturális elszakadás problematikusságára is beszédmodot kínálnak. Mivel pedig a háborús hagyománnyal való szakítás igénye mellett az ahhoz kötődő pozitív értékekről is vallanak, a háború kritikája mellett saját elveik őszinteségével szemben is kritikussá válnak.

A dolgozat a 20. század második felének amerikai és brit háborús diskurzusára koncentrál, a második világháborútól a vietnámi háborúig uralkodó szövegekben, illetve az egyre nagyobb szerepet kapó mozgókép kultúrában való megjelenésére. A választott időszak különösen releváns, mivel ekkorra a társadalmak már túlvannak az első világháború radikálisan új tapasztalatán és az annak következtében kialakuló nagy kiábránduláson is. Az újabb világháborús pusztítás mértékének előre sejtése és a hősi mítosz lebontása ellenére való újabb hadba lépés melletti döntés ezért nem pusztán a szükséges és igazságos háború ígérétenek működéséről, hanem az egyszer már hitelüket vesztett és megbukott eszmék újjáélesztéséről, a kulturális válságot előidéző tapasztalat újraírásáról is árulkodik. A dolgozat ezért az amerikai hősi mítoszt meggyengítő tényezők közül a kettő legfontosabb eseményhez, a második világháborúhoz és a vietnámi háborúhoz köthető regényekre és filmekre koncentrál. Ezek az elbizonytalanodások azonban nemcsak a heroikus narratíváktól való elfordulásról, hanem az azok továbbviteli lehetőségeinek kereséséről is szóltak.

A dolgozat célja tehát nem a háború 20. századi irodalmának és filmnyelvének történeti elemzése, nyomon követése, hanem csupán bizonyos, a háborús beszédmódhoz köthető mintázatok, motívumok, sémák, és azok változásának vizsgálata. A háborús eszmék, a

propaganda módszerei és az ellenük érvelő művek eszközeinek bemutatása mellett ezért az esettanulmányok olyan alkotások mélyelemzésére vállalkoznak, amelyek a militarista beszédmód bizonyos elemeinek működésmódját, egyénre és közösségre gyakorolt hatását mutatják be pacifista perspektívából.

A vizsgált három regény és egy film analízise tehát csak részben kontextuális, részben általánosabb háború- és társadalomelméleti jelenségek leképezésére fókuszál. Ezt a négy mű poétikai eszköztára nemcsak lehetővé teszi, de meg is követeli: a háborús diskurzusba beemelt természeti és mitikus elemek, rituálék és az ember hatáskörén kívüli (vagy felüli) jelenségekkel való konfrontálódás, azok fenyegetőként definiálása ugyanis a harcok új szintjét nyitja meg, tovább gazdagítja az alkotások jelentésrétegét, a csaták célját absztraktabb, időtlenebb motivációkkal egészíti ki. A háborús beszédmód társadalom- és identitásformáló funkciójának alapos vizsgálatához fontosnak tartottam ugyanis, hogy olyan műveket válasszak elemzéseim tárgyául, amelyek kellően szélesre tárt perspektívából tükrözik a harcok különböző szintjeit.

II. A disszertáció felépítése

A dolgozat első fejezete a 20. század jobbjára második felének angol-amerikai háborús diskurzusának elemzésére vállalkozik. Első felében a háborút pártoló beszédmód attitűdbeli problémáit világítja meg: a fegyverkezés mellett kényszerűségből vagy élvezetből, meggyőződésből vagy manipulációs célokból érvelés különbségeit és egymásba csúszásait. Ezután a militarista beszédmód négy fő jellemzőjét emeli ki, ezek: a katonai hősiesség eszményének férfiideálban, nemi önértékelésben betöltött szerepe; a western hagyomány ideológiája és a cowboy alakjának újjáéledése; az ellenségképzés metaforikája, negatív tartalmak másikba vetítésének szerepe az önmegtisztításban; végül a győzelmi mítosz, amely az ellenség feletti dominanciát nem opcióként, hanem determinációként értelmezi. Az ambivalencia másik összetevőjeként az antimilitarista narratíva főbb eszközeire, módszereire ad rálátást. Ezek közül elsősorban a háborús mítoszt és az ahhoz kapcsolódó hőskép lebontását célzó törekvések szolgálnak közös jellemzőkül, amelyek a valósághűsége törekvésben, tényekre hivatkozásokkal, vagy éppen abszurd elemek felvonultatásával valósulnak meg. A háborús narratíva fonákságaira való rámutatás és a militarista diskurzus mitikus elemeinek kiiktatása ellenére azonban a heroikus jelképrendszer továbbra is vonzerővel bír. A fejezet következő része ezért olyan műveket mutat

be, amelyek diegézise vagy recepciója nem képes a katonaság megítélésének két végpontján elhelyezkedni, helyette köztes állapotot foglal el.

Az első esettanulmány Ernest Hemingway *Akiért a harang szól* (*For Whom The Bell Tolls*) című, 1940-ben megjelent regényét elemzi. Hemingway munkásságában rendkívül jól nyomon követhető az erőszak elutasítása és az ahhoz való vonzódás közötti útkeresés. Ez a regénye azonban különösen körüljárja a korszak hősképeinek egyik fő problémaforrását: maskulinitás, heroikusság és katonaság összefonódását. A mű éppen ennek az összemosódásnak a veszélyét reprezentálja, amikor a főszereplő Robert Jordan (a korban egyébként fontos férfi példakép) már egyre kevésbé a harcra hívó nemes eszmékért, sokkal inkább saját önértékeléséért, identitása megerősítéséért és a hősi elődöknek való megfelelésért küzd. A nemi identitás, a társadalmi megítélés és a háborús narratíva kapcsolatából adódó jelenséget járja tehát körül: vagyis azt, amikor a háború narratívája a szükségszerűségből az öncélúságba csap át.

A második esettanulmány William Golding *A legyek ura* (*Lord of the Flies*) című, 1954-es regényére koncentrál. A háború mechanizmusát az izoláció módszerével reprodukáló regény a győzelembe vetett hitet, és annak megingását segít megérteni a második világháború után. A győzelmi mítosz egyik legfontosabb alapvetése ugyanis a másik felett aratott győzelem mint a csata egyetlen lehetséges kimenetele, amely azt implicálja, hogy a nemzet hősei kellő dominanciával rendelkeznek a másik felett (bármit is reprezentáljon a másik). Ezt az abszolút sikerre orientáltságot, a mindenki és minden felett uralni akarást futtatja végig a mű, az ember és a háborús narratívának részét képező mitikus elemek közötti méretaránybeli különbségeket is szem előtt tartva.

A harmadik esettanulmány Francis Ford Coppola 1979-es *Apokalipszis most* (*Apocalypse Now*) című filmjével foglalkozik. A háborús diskurzusban kardinális szerepet betöltő ellenségképnek nemcsak gazdag jelentésrétegére, hanem az azzal való szembeszállás tétjére is sajátos nézőpontból világít rá. A másik által képviselt félelem tárgyával való megküzdést, szembenézést, magát a formát adás fontosságát olyan elemi szükségletként mutatja be, amely még a háborús beszédmód kereteit is szétfeszíti. A film a félelem tárgyának másiban való önkényes megtestesítésének folyamatát játssza végig, több különböző módot is felvonultatva, elérve az ellenséggel való szembeszállás határáig.

A negyedik, egyben utolsó esettanulmány Cormac McCarthy 1985-ös *Véres délkörök, avagy vörös alkony a nyugati égen (Blood Meridian or the Evening Redness in the West)* című regényének elemzését vállalja. A közvetlenül a mexiói-amerikai háború után játszódó regény a 19. századba helyezett cselekménnyel egyszersmind a vadnyugat mítoszának kritikus újrafelhasználására is törekszik. Ahogy ugyanis a 20. század második felétől a cowboy alakja és a westernhagyományhoz kötődő „manifest destiny” hódításra szólító eszméje a militarista diskurzus egyik legfontosabb elemévé vált, úgy kapcsolja össze a háborúról elmélkedést a regény is a western elemeivel. A vadnyugat narratívájának továbbműködtetése és kritikája pedig nem a mítosz nyílt tagadásával, hanem az abba való teljes, ám mégis sajátos beilleszkedéssel történik.

III. Összegzés

A dolgozat esettanulmányai a militarista narratívákban való csalódás miatti hirtelen mítosznélküliségből, hitelüket veszített eszmék okozta hiátusból indulnak ki. A háború extrém tapasztalata, teatralitása, a szimbolikus és valóságos szint egymásba csúszása, illetve életre-halálra menő tétje ugyanis olyan radikális élményt nyújt, amely nem pusztán az inherensen benne rejlő erőszak ellenére, hanem akár éppen annak okán is képes attraktív színben feltűnni. Az általam bemutatott narratívák pedig ezzel a kihívással is foglalkoznak. Noha dolgozatom kiinduló tézise az öncélú hősiesség és a kegyetlenség elutasítása közötti feszültségre vonatkozott, a műelemzések éppen az ellentmondás elsimítását eredményezték. Arra a kérdésre ugyanis, hogy a heroikus beszédmód beváltja-e a hozzá fűzött reményeket, ha az adott mű kellően kritikus nézőpontból, ám működésmódjukat és eszmeiségüket komolyan véve működteti őket, a dolgozat válasza nemleges. Vagyis a háborús elemeket továbbműködtetve is lehetséges érvelni a militarizmus ellen, azt a saját logikája alapján, belülről lebontva, zsákutcába juttatva. Az életbe léptetett háborús jelképrendszer ugyanis nem *válaszol* a hősiességre vágyó karakter(ek) alapproblémáira, hanem inkább *rögzíti* azokat. Szimbolikája nem a valódi fenyegetettség, szorongással való szembenézéshez, küzdelemhez kínál teret, hanem az erőviszonyokat irreálisan megváltoztató, könnyített vágyképeket vetít ki. A próbára tétel, határfeszítés, határátlépés helyett ezért éppen ezek elodázásának vagy megtagadásának terepévé válik.

Ez a következőképpen rajzolódik ki a négy esettanulmány során:

A maszkulinitás és militarista hősiesség összefonódását bemutató regény, Ernest Hemingway *Akiért a harang szólja* a közérdek és az öncélúság között vergődő főszereplője révén

semmisíti meg a pusztá heroizmust megcélzó történetalkotást. Hemingway műve nem a háború intézményével szemben foglal állást, hanem az ellen, hogy a harcokat elsősorban a dominancia és merészség, a hősi példaképeknek való megfelelés eszközeként kezelhessük. Az erőszak alkalmazását kezdetben erőteljességnek, az áldozattá válást gyengeségnek, a harcokat a bátor helytállás terepének, a békét pedig a sekélyesség, eseménytelenség helyének tartó főszereplő, Robert Jordan kételyeinek nyomon követésével ugyanis nem a háborús heroizmus megsemmisítéséig, sokkal inkább annak átalakításáig jut el. Robert Jordan a hagyományból örökölt történetek és metaforák, mítoszok és valós élettörténetek továbbvitelével nem éri el a narratívák által ígért pozíciót: hiszen a misszió sikeres teljesítése és vitathatatlan tehetsége ellenére áldozati, zsákmányállat-helyzetbe kerül. Az öncélú heroikus beszédmód betartása ellenére bekövetkező veszteség után tapasztalja meg a tisztán közérdeket célzó hősiesség erejét. Így a mű nem bontja le az önvédelemből, szükségszerűségből harcot vívó katona pozitív megítélését, a metaforikus szintre koncentráló, a háborút a dominancia és heroizmus prezentációjára felhasználó, önmagasztaló férfiideált viszont igen.

A dominanciának, szemben álló felek közötti hatalmi különbségeknek jelentős szerep jut a második, *A legyek uráról* szóló esettanulmányban is, itt azonban a szereplők a győzelmi narratíva révén próbálják jelentéktelenné tenni ezt a szembenállást. A Másik feletti örökös győzelemben való hit kétfajta meggyőződést eredményez a mű során. Az egyik szerint a szereplőknek nem is létezik potenciális ellenfelük, a másik pedig a minden emberi és természeti létező feletti abszolút kontroll képessége. Ebből adódóan válik paradoxonná a szörnyként felfogott fenyegetettség pusztá létének tudomásul vétele és az azzal való harcba szállás kérdése. A veszély elismerése a karakterek számára ugyanis már eleve magában rejti a teljes dominancia és sérthetetlenség megkérdőjelezését. A küzdelem megtagadása azonban szintúgy, hiszen az pedig a vereségtől való félelemről tanúskodik. A győzelmi narratívához ragaszkodást, illetve annak megingását párhuzamosan ábrázolják a kulcsszereplők. A gyerekek két pártra szakadása, a helyzet elmérgesedése, végül erőszak alkalmazása nem pusztán a háború mintázatára emlékeztet, de a győzelmi mítosz saját logikája általi összeomlását is prezentálja. A paradoxon ugyanis nem kerül feloldásra, mindkét ellenpont a mű végéig képviselteti magát, bár változó támogatottsággal. A küzdelem elutasító győzelmi szál azért gyengül, mert nincs lehetősége bizonyítani alkalmasságát, az ellenséggel számoló és azzal harcba szálló szál pedig azért, mert megtapasztalja benne az

alulmaradás lehetőségét. Ahogy a két tábor egymásnak feszül, úgy marcangolja szét saját magát a győzelmi narratíva is, válik ebben az értelmezésben, vágyképben tarthatatlanná.

A disszertáció filmelemző fejezete Francis Ford Coppola *Apokalipszis most* című műve révén ad betekintést az ellenséggel való konfrontáció különböző metaforikus szintjeibe. A film egyik része az összecsapások során mutatja be a különböző félelemforrások manifesztációs módjait. Ennek lebontását Kurtz végzi el, aki azonban pusztán a háborús narratíva által kínált jelképszerű hatástalanságát mutatja ki, hiszen a prezentáció módszerét ő maga is továbbviszi, csak a háborún kívülre. Végül viszont éppen az általa kialakított rendszeren belül rajzolódik ki ennek a mechanizmusnak az inherens eredménytelensége. A megragadhatatlan, beláthatatlan félelem tárgyát ugyanis a háborús narratívához hasonlóan ő is emberi léptékűvé redukálja, torzítva így azt a hatalmi felállást, amely a veszélyérzetet okozza. A domináns pozícióknak ez a felcserélése azonban pusztán önámítás, illúzió, olyan fikciókkal átszótt terep, amely legyőzhetőnek állítja be az emberi hatáskörön felüli jelenségeket, cselekményesíti azok megsemmisülését, a harcosoknak pedig a félelemtől való megszabadulás élményét kínálja. Míg a militarista diskurzusban az ellenséggel való megküzdés, annak legyőzése volt a cél, addig Kurtz elméletében már inkább az ahhoz való hozzászokás. Egyik esetben sem történik meg azonban az eredeti félelemforrással való tényleges találkozás, ezért igazi győzelemről és a horrorisztikus tényező megszűnéséről sem lehet szó, tehát mindkét megközelítés tévesnek bizonyul. A borzalommal való szembeszállás, megküzdés lehetetlenségéből következően pedig be kell látnia, hogy mindig létezni fog felette álló erő. Az egyetlen igazi találkozást a harcok és az erőszak helyett végül azok ellentétében, az áldozattá válásban találja meg, így a horrorral való legteljesebb szembenézés egyben a halálát is jelenti.

A dolgozat utolsó esettanulmánya a vadnyugat mítoszának újragondolása kapcsán foglalkozik Cormac McCarthy *Véres délkörök, avagy vörös alkony a nyugati égen* című regényével. Tovább működik ugyan a manifest destiny tájakat meghódító, barbárnak tekintett ellenség leigázására felhatalmazó ideológiáját a háborúval összekapcsoló narratíva, a perspektíva azonban megváltozik. A regény ugyanis annyira komolyan veszi a mítoszt, hogy univerzalizálja azt, az egész világ működésmódjára kiterjeszti, ebben a csatában azonban az ember eleve hátrányból indul. A narratíva kiterjesztett logikája alapján ugyanis az ember nem képes kitörni kisserűségéből, a természeti és természetfeletti világ pedig mindig meg fogja őt haladni

hatalomban és magasztosságban. A harcosokat dicsőséges hősként definiáló diskurzus ezen világlátás alapján tehát megbukik. A hőssé váláshoz ezért két lehetőség áll a szereplők előtt: vagy a narratíva szabályrendszerét betartva magasabb pozícióba törni, vagy annak keretein kívül, tehát elhagyni a mítoszt. Előbbit Holden bíró jeleníti meg, akinek isteni szférákba törő figurája azonban végül éppen ennek a vállalkozásnak a szükségszerű sikertelenségét prezentálja. A másikat az a két szereplő képviseli, akiknél a narratíva a papi jellemzőkkel szintén felveti a transzcendenssel való kapcsolat lehetőségét. Ahogy azonban karakterük nem kötődik ténylegesen az egyházhoz, úgy tűnnek el végül a mítoszból is. A történet működésmódja és a bíró hiteltelensége alapján pedig hőssé válásuk lehetőségének igen fontos lépése volt ez.

A disszertáció esettanulmányai a háborús hősiességet belülről, annak minden vonzerejével és kultúrában betöltött szerepével számot vetve bontották le. A mindegyik műben megjelenő, antimilitarista narratívákra jellemző háborús kiábrándulást, nagy elbeszélésekben való csalódást és identitáskeresést nem bizonytalanítják el, ellenkezőleg, kiegészítik azokat. Az önmagáért való, a háborús diskurzus jelképiségével, mítoszaival és leegyszerűsítő, torzító módszereivel operáló heroizmus hamissá válik. A militarista narratívához igazodó, annak kritériumait betartó karakterek ugyanis nem érik el a kitűzött célt: nem fejlődnek, nem erősödnek, nem győznek és a hatalmuk sem olyan mértékű, ahogy gondolják. A hősiesség megtestesítése és megélése helyett csupán megjátsszák azt, amely azonban mind a művek világán belül, mind a befogadó számára kevésnek bizonyul.

A pacifista beszédmódban megjelenő militarista elemek tehát nemcsak ellentmondásosak, hanem egymást megerősítők is lehetnek. A háborús heroikusság kritikája pedig a hősiességről való beszédmód alakítását, formálását, újragondolását célozza, nem a megsemmisítését. Az esettanulmányok a háborús narratíva hibáira, bizonyos eszközök, módszerek eredménytelenségére hívták fel a figyelmet, nem a fenyegetett helyzetben helytálló, jó ügyért áldozatot hozni kész tettekkészség diskurzusából való kiiktatását célozták meg. Az elemzések ezért nem a kulturális hiányt eredményező hősies értékek kiüresítését akarták eredményezni, hanem azok hitelesebbé, teljesebbé válása céljából mutatták fel annak lehetséges buktatóit.

A disszertáció nem a militarizmus szükségességének vagy sürgősségének kérdését vizsgálta, hanem narratívájának öncélú vonulatait, a tényeket és a háborús körülmények tisztánlátását torzító szövegeket. Megfigyelései és következtetései arra a típusú heroizmusra

vonatkoznak, ahol az önérdék és a mitikus diskurzus részévé válás igénye meghaladja a háború eredeti céljának fontosságát. És noha a dolgozat végkövetkeztetése nem alkalmas a militarizmus és pacifizmus közötti állásfoglalásra, a pusztán a heroizmusért és a mítosz átéléséért vállalt fegyverkezés kritikája a háborút pusztá eszköznek tekintő szemléletet erősíti. Ez pedig újra a fegyveres konfliktusok eredeti okaira és a harcok valódi tétjére irányítja a figyelmet, amely révén a háború kérdése megoldandó feladattá válik, és sokkal kevésbé kulturális igénnyé, önmagáért való jelenséggé.

IV. Dr. habil. Mekis János opponensi véleménye

Főfai Rita doktori értekezése célkitűzése szerint a „háborús hős” alakzatát, illetve általában a háborús narratívák eszmetörténeti helyét vizsgálja meg, 20. századi angolszász, prózai és filmes művekre koncentrálna. A háború fogalmát a disszerens meglehetősen tágan értelmezi: ide von mindennemű fegyveres erőszakot, ami megfelel a valamelyest organizált összecsapás – nem annyira formálisan, mint inkább impliciten megállapított – alapfeltételeinek. A vizsgálódás fő célkitűzése, hogy Ernest Hemingway, William Golding, Francis Ford Coppola és Cormac McCarthy műveit elemezve, bemutassa a heroizmus válságát, és az erre reflektáló alternatív narratívák és jelkészletek mibenlétét.

A disszertáció első fejezete áttekinti az amerikai háborús propaganda történetét, különös tekintettel az irodalmi és filmes kultúrtermékek reprezentációs közegére. A dicséretesen sok szakmunkára és -területre kiterjedő áttekintés nehézsége abban állt, hogy egy széttartóan terjedelmes, de módszertanilag és ideológiailag meglehetősen elkötelezett kulturális-kritikai diskurzus (cultural studies, critique) állításait kellett röviden ismertetni, magyar nyelven. A jelölt egyszerre végezte el a fordítás, a kulturális fordítás és a zanzásítás munkáját. A feladatot alapjában jól megoldotta, s ezért minden elismerés megilleti. A bírálat műfajából következő, hálátlan feladatom ugyanakkor az, hogy rámutassak a mégiscsak előforduló hiányosságokra. Míg az összefoglaló-fordításokban apró (könnyen kijavítható) döccenők akadnak csupán, addig a kulturális fordításban és az áttekintő összefoglalás műveleteiben valamelyest nagyobb bökkenők is előadódnak. Az áttekintésben néhol egymásra torlódnak, sőt összegubancolódnak a különböző háborúk, amelyeket különböző időpontokban és különböző okokból vívott meg az Amerikai Egyesült Államok. Zavaró, hogy kimarad a koreai háború, a vietnami háború(k) szövevényes történetét pedig érdemes lenne egy tisztázó bekezdéssel világossá tenni (az USA tömeghadserege

csak 1964 és 1972 között vett részt a konfliktusban). Szintén feltűnő, hogy nem kap kellő hangsúlyt az amerikai közösségi tudat két alapértelmezett viszonyítási pontja, a függetlenségi háború és az amerikai polgárháború sem. (Mentalitástörténeti áttekintés esetében figyelembe kellene venni, hogy ezek az USA történeti önértelmezésében a két világháborúval legalábbis azonos súlyúak, ha nem súlyosabbak. Mutatják ezt a jelen Amerikájának aktuális társadalmi eseményei is; pl. föderációsszobor-ellenes és -párti tüntetések egyfelől, a polgárháború közösségi „újrajátszásai” másfelől.)

Az áttekintés rendkívül nehéz feladat, a disszerens nagy anyagot dolgozott fel, így ezek a kifogások alkalmasint elháríthatók terjedelmi korlátokra hivatkozva. Néhány leegyszerűsítő (vagy csak félreérthető?) tézis azonban kerülendő lett volna, így például az az állítás, hogy Amerika a szabadságmítosz újrafényezése érdekében avatkozott volna a vietnami háborúba. Szemet szúr az a megközelítési alaplómódus is, amely a náci és a szovjet propagandával lényegében azonos szinten kezeli a demokratikus országok tömegkommunikációját. Meggyőződésem, hogy a magyar közvetítőnek figyelembe kell vennie: a baloldali-progresszív szemléletű amerikai tudósok kritikai attitűdje tudatosan épít a retorikus túlzásra, ez a tudományos tevékenység közéleti aspektusából következő sajátosság, de a mi térségünkbeli közvetítőnek mindezt egy nagy csipetnyi sóval kell olvasnia, és fokozottan figyelembe kell vennie a történelmi tényeket és realitásokat. A nyolcvan esztendő előtti japán imperializmus nyilvánvalóan sokkal rettenetesebb volt, mint az egyidejű amerikai, ha egyáltalán imperializmusnak tekinthetjük az utóbbit a második világháború kontextusában. Minden implicit és explicit morális ítélet során meg kell vizsgálni a korabeli történelmi összefüggéseket, kerülve a kultúrkritikai nominalizmus, a csak szavakra és fogalmakra koncentráló beszédmód csapdáját. Igen bonyolult kérdéskör ez, melyet indokolt lett volna egy kritikai reflexiós szinttel magasabbról megvizsgálni. Ugyanakkor ismét hangsúlyozom, hogy a disszerens igen komoly és elismerésre méltó munkát végzett a diskurzus áttekintésével. Ez a fejezet pótolhatatlanul fontos feladatot tölt be az értekezés gondolatmenetének kialakításában.

Az első fejezet vége rövid áttekintést nyújt számos, a háborús hősmítoszt megkérdőjelező, és a társadalmi szintű traumafeldolgozást elősegítő irodalmi és filmes alkotásról. Ez jól előkészíti a második fejezet Hemingway háborúszemléletéről szóló elemzését. A disszerens célkitűzése, hogy elsősorban poetológiai, másodsorban kulturális kritikai szempontokat alkalmazva számot adjon

az Akiért a harang szól narratív szerkezeti és retorikai sajátosságairól, különös tekintettel az egyes szereplők pozíciójára. Meggyőzően elemzi a főszereplő, Robert Jordan alakját, akit kételkedő hősként jellemez, a figurának az ún. „kódhős” alakzatával való megfeleléseit és eltéréseit is megvizsgálva. Szintén jól kidolgozott Pilar figurájának elemzése. Az értekezés több évtized külföldi Hemingway-recepcióját is áttekinti, komoly munkát végezve. A disszerens mindeközben mindvégig saját álláspont kialakítására törekszik.

A recepciótörténeti áttekintésről szólva, meg kell említenem: olykor valósággal hüledeztem, milyen dolgokkal foglalkoztak, és mi mindenben akadtak fenn a hosszú évek során az elemzők. Például azon, hogy Jordan „Nyulacskának” nevezi a szerelmét, Mariát, még akkor is, amikor éppen vadnyúl kerül terítékre. Sokan méricskéltek patikamérlegesen a tényleges vagy vélelmezett maszkulin agresszió regénybeli megnyilvánulásait. A disszerens véleményalkotását a józan ész és a helyes mérték irányítja, bár ő is hoz időnként olyan moralizáló ítéleteket (pl. 69. o.), amelyek az elsődleges cselekményszint realista horizontjában értelmezve inadekvátak. Közvetlen harci helyzetben például aligha várható el egy gerillától, hogy folyamatosan szerelmet valljon kedvesének; miközben éppen azon munkálkodik, hogy távol tartsa őt a közvetlen tűzvonaltól, azaz, hogy megvédelmezze. A gyengédség ilyenkor tettekben, és nem szavakban nyilvánul meg. (Egyébként lehet, hogy tévedek, és a maszkulin befogadói identifikáció eltorzítja az ítélőképességemet.) Ami a mitikus és jelképes jelentésszintet illeti, a recepciótörténet mintha olykor túlmagyarázná ennek a sajátos poétikájú – realizmussal kísérletező modernista – regénynek egyes mozzanatait. A felrobbantandó híd például bizonyára valóban jelképes alakzat, de a világszerű térben egyúttal tényleges hadműveleti helyszín is. A cél az ellenség mozgásának megakadályozása, s hogy ennek a jelentősége végül kisebb lesz a tervezettnél, az az időközben előállt, külső körülményeknek tudható be, s nem az eredeti terv elhibázott voltának. Ha már itt tartunk: kár, hogy a disszerens nem foglalkozik a regénynek azon, történeti realista elemeivel, amelyek a spanyolországi küzdelmeket mint részbeni proxy háborút mutatják be. A regény állásfoglalása szerint a cselekmény középpontjában álló (és még sok másik) támadás kudarcát az eredetileg alulról szerveződő köztársaságiakat irányító szovjet vezérkar köréből kiszivárgó titkos információk, és az inadekvát előkészítés okozták. (E rendszerszerű hibákat nem tudja elkerülni a hierarchikus, egyéniséget elnyomó, kommunista parancsuralom.) A regény számos eleme utal továbbá arra, hogy milyen heterogén politikai és társadalmi csoportokból tevődött össze az egyik, illetve másik oldal hadserege. Ennek figyelembe vétele segített volna egyes értelmezői

megállapítások pontosításában (pl. a köztársasági gerilláknak a valláshoz, a vadászathoz vagy a bikaviadalhoz való viszonyáról szólva). Mindezek a mozzanatok érintik a regény maszkulinitáskonstrukcióját is, és figyelembe vételük érthetőbbé tenné Robert Jordan kételkedésének és aktivitásának ambivalenciáját. Jogosnak tartom ugyanakkor a disszerensnek azt a megállapítását, hogy Hemingway szemlátomást túlzottan azonosul a hőse nemzetkarakterológiai nézeteivel (és vice versa). Egyetértek a beszivárgó auktoriális narrációra vonatkozó elemzésével is. És általában véve is méltánylandó az a törekvése, hogy szoros összefüggésben tárgyaljon formai és tartalmi kérdéseket.

A harmadik fejezet szintén egy kanonikus remekművel, William Golding *A legyek ura* című regényével foglalkozik. A disszerens bizonyára téved, és nem a második világháború (82. o.), hanem egy elképzelt atomháború képezi a történesek tágabb keretét, ám ez nem érinti a lényegét. A szerző helyesen látja, hogy a regény „laboratóriumszerűen elemzi” a háború működés módját (82. o.), a szigetre került gyermekek történetében sok modellszerű vonás akad, ez azonban nem megy a minőség rovására. Recepciótörténeti mozaikképe ismét számos érdekességgel szolgál, köztük igazán meglepőekkel is, de a disszerens a maga részéről alapvetően ismét a józan ész platformjáról értelmezi a történetet. A tropológiai és narratív analízist produktív egyensúlyba hozó interpretációjában részletesen kitér a „szörny” alakzatának, és az emberi léptéket és lehetőségeket meghaladó erők narratív szerepének vizsgálatára. A dolgozat módszertani eszköztárát jelentős mértékben gazdagítja a kanti „fenséges” alakzatának, illetve a rettegés irodalmi reprezentációinak értelmező alkalmazása.

A disszertációnak azzal a tézisével azonban vitatkoznék, mely szerint Ralph és Jack egyenrangú fikciós világnézeteket képviselnének a történeten belül, és hogy etikai szempontból az előbbi semmivel sem jobb az utóbbinál. Golding regénye pszichológiai tekintetben is mestermű, nem csupán azért, mert disztópiája hitelesen mutatja be a kultúra mélyén rejlő kollektív pszichózis mechanizmusát, de azért is, mert e kontextusban plasztikusan állítja elének az egyes jellemekek alakulását, változását. A két említett főszereplő ellentétes diszpozíciókat, és ezekhez társuló szemiotikai kódokat képvisel: Jack az artikulálttól a szimbolikus felé mozduló agresszió reprezentánsává válik, Ralph viszont a primér, jelentéselőttes gyermeki létfeledést, és az ezzel járó infantilis kegyetlenséget cseréli fel az artikuláció, a felelősségvállalás és az altruizmus kedvéért. A disszerens által – adekvátan – vizsgált fokalizációs stratégia is bizonyítja, hogy az

utóbbi kiemelt szerepet játszik az előbbihez képest a narratíva által képviselt értékrendben. A történet végén és egyben csúcspontján az olvasók többsége feltételezhetően az üldözött, áldozattá vált Ralphal azonosul, akinek a nézőpontjából, és akinek a tudatfolyamát észlelve követi az eseményeket. A regényt lezáró ironikus csavar különleges jelentőségű a jelentés egésze szempontjából. Ralph a felnőtteket hívó, jeladó tűz támogatója volt, Jack azonban elhanyagolta azt, és elsődlegesen ez vezetett a konfliktusukhoz. Az új vezér a szigetet felgyújtva akarja a régi vezért a halálba üzni – így azonban minden korábbinál nagyobb jelzőtűz lobban fel, mely odahívja a megmentő tengerészeket. Így nemcsak Ralph projektuma bukik el, hanem Jacké is – miközben végső soron az övé érvényesül. Csakhogy odakint, a szigeten kívüli világban éppen atomháború dúl, így a megmenekülés nyilvánvalóan meglehetősen viszonylagos. A befejezés duplacsavarja az, hogy az egyetemes békétlenség mindenütt a Jack-féle paradigma uralmával fenyeget. Ha jól értem egyébként, a disszerens megállapításai a fejezet végén nem is állnak nagyon messze az enyémetől (111. o.).

A negyedik fejezet Francis Ford Coppola kultuszfilmje, az Apokalipszis most eredeti, 1979-es változatát értelmezi. E részben ismét előbukkan a fenséges és a rettegés kettős, egymásra épülő alakzata, Kant mellett ezúttal Edmund Burke filozófiája nyomán; ezt egészítik ki megfelelően alkalmazott pszichológiai szempontok. A disszerens a film példaszerű elemzését adja. Vizsgálódásainak középpontjában a háború lélektani vonatkozásainak vizuális reprezentációja áll, amelyben Coppola kétségkívül jeleskedik. E reprezentáció narratív és szimbolikus vonatkozásait kutatva, az értekezés foglalkozik az erőszak és a horror teátrálisával, a szadizmus és a rítus összefüggésével. Közeli elemzések mutatják meg a film ikonográfiájának és a történet narratív alapegységeinek szerepét a három alapvető szférában: az emberiben, a természetiben és a mitikusban. A fókuszban a film kulcsszereplői állnak, akiknek tetteit, motivációját, és a történet egészében betöltött szerepét egyaránt meggyőzően elemzi az értekezés. A háború lélektanának megértéséhez ez a rész jut el a legközelebb, sokszor valósággal magával ragadva az olvasót (legalábbis engem). Az értekező nyelv ebben a fejezetben a legkiforrottabb, és a módszertan is itt a leginkább meggyőző. Poétikai szempontból kiemelendők a filmes eszközökre vonatkozó, speciális gondolatfutamok, valamint az irodalmi komparatív elemzések. A disszertációnak ez a része használja fel a legadekvátábban és leginkább célravezetően a feldolgozott szakirodalmat, és jut a legkiforrottabb következtetésekre.

(Mellékesen, zárójelben jegyzem csak meg, hogy érdemes lenne egyszer majd a vizsgálódást a film három változatára (vágására) vonatkozó összehasonlító elemzéssel kiegészíteni, de legalább a 2001-es verzióval is foglalkozni. A hosszabb és lassabb rendezői változatban sokkal tágasabb a tér és az idő. Újabb állomással is bővül a történet: az 1979-es verzióból kimaradt, a playmate-ekkel való újbóli találkozást elbeszélő jelenettel. S mivel ez a humánus és az emberi érzések – igaz, sajátosan ironikus keretbe foglalt – megnyilvánulásáról szól, nyugodtan beszélhetünk szemantikai jelentőségű hangsúly-áthelyezésről. Az ültetvényen játszódoó eseményeket bemutató rész is rövidebb a korábbi verzióban, s a kihagyás következménye itt is hasonló. Mindez a Willard és Kurtz találkozását elbeszélő rész értelmezését is befolyásolhatja, felerősítve a szeretet és gyűlölet összegabalyodását elemző vonalat.)

Az ötödik fejezet Cormac McCarthy Véres délkörök, avagy vörös alkony a nyugati égen című regényével foglalkozik. Az elemzést a western zsáner és eszmeiség létrejöttével foglalkozó áttekintés vezeti be, mely bőséges amerikai szakirodalomra támaszkodik. Az értekező behatóan foglalkozik az erőszak ábrázolásának poétikájával és eszmetörténeti jelentőségével, megvizsgálva, hogyan bontja le McCarthy regénye a western mitológia építményét. Helyesen állapítja meg ugyanakkor, hogy a mitologikus jelhasználat és utalásrendszer más vonatkozásban fontos komponense a regény poétikájának. A szereplők magatartását, tetteit és erőszakhoz való viszonyát tárgyalva, mindazonáltal láthatólag elfogadja az elbeszélő mód sajátos, kimondatlan javaslatát, hogy csak a dolgok, tárgyak, cselekedetek felszíne számít, és az egyes tettek semmilyen viszonyban nincsenek egymással. A földhözragadt iszonyat világából a természet fensége jelenti az egyetlen túlemelkedést.

Könnyen lehet azonban, hogy McCarthy valójában Dosztojevszkij és Beckett nyomdokain jár, a humánus hiányát mint Isten távollétét ábrázolva. A regény azt sejteti: a történelem összeomlásának oka, hogy az emberi lélekből hiányzik a megértés minimális képessége is, így azután már semmi sem védi meg őket sem egymástól, sem önmaguktól. Ezúttal a liberális, marxi, vagy nietzschei ideológiai pótlékok sem segítenek: McCarthy vizionárius-naturalista 19. százada minden hobbesianizmusnál és szociáldarwinizmusnál keserűbben kiüresített antropológiai disztópia. A Véres délkörök... mint nyitott mű különleges poétikája és utalásrendszere mégis kiprovokálja, hogy a fundamentális etikai kérdést feltegyük, és azt is, hogy az apokalipszis horizontjából tegyük fel.

Az értekezés sokat nyert volna, ha erőteljesebb bölcséleti megfontolásokat érvényesít az elemzés során, és az „apokalipszis” szót nem pusztán a globális katasztrófa szinonimájának tekinti, hanem visszahelyezi eredeti kontextusába. A szakirodalom nyomán a disszerens sokat töpreng Holden bírójának „isteni” vagy emberi voltán, hogy minduntalan az utóbbi mellett tegye le a garast, majd előlről kezdje a folyamatot. E kérdést azonban pusztán spekulációval lehetetlen eldönteni, ha semmilyen fogódzó nem mutatkozik rá, miféle istenséggé is válhatna Holden, ha egyáltalán. Kissé sarkosan fogalmazva: a további kutatáshoz segítséget nyújthat a Jelenések könyve, a vonatkozó ószövetségi szövegek (és általában a Biblia), valamint a Mephisztó, Lucifer stb. alakját feldolgozó világirodalmi művek tanulmányozása. McCarthy nem állít, hanem sugall, kérdez, provokálja az olvasót. Érdeemes lett volna felelni erre a hívásra (és az áttanulmányozott szakirodalom jelzéseire). Egyébként is úgy tűnik számomra, hogy a disszertáció bűvópatakszerű témája, és egyben elszalasztott, nagy lehetősége az eszkatologikus kódfejtés, a végidő felőli történelem- és történetértelmezés. Ha Hemingwaynél nem is, de Goldingnál, Coppolánál (ahol utalásszerűen előkerül), és mindenekelőtt McCarthynál hasznosnak bizonyulna ez a szempont, mégpedig viszonyítási pontként, tehát nem vallási megigazulást, hanem történelemszemléleti analógiákat és allegorikus kontrasztokat keresve és találva általa.

A McCarthy-fejezet ugyanakkor bővelkedik sikeres elemző részekben. Kiemelendők a narrátori és a szereplői pozíciók és állítások viszonyát vizsgáló mikroelemzések, a parodikus diskurzus-kisajátításokra vonatkozó megfigyelések, és a hangnemváltások és cselekményelemek fordulatainak integratív megközelítése.

A hatodik fejezet magabiztos és érett összefoglalását nyújtja az értekezés eredményeinek. Magam is úgy gondolom, hogy Főfai Rita igen komoly munkát végzett a modern háborús narratívák egy lehetséges tipológiájának megrajzolásával. Disszertációjában meggyőzően mutatja be a hősmítosz irodalmi és filmes megkérdőjelezését, az alternatív narratív képletek létrejöttét. Elkötelezett, intenzív elemzései sokban hozzájárulnak a terület jobb megértéséhez. A szóba jöhető és szóba hozott számos, jelentős mű közül szerencsés döntéssel emeli ki a téma szempontjából kulcsfontosságú alkotásokat. Külön elismerést érdemel az a törekvése, hogy a poetológiai és a kulturális kritikai szempontokat összeegyeztetve alakítsa ki saját értelmező modelljét. A történeti kontextusok tüzetesebb és elmélyültebb vizsgálata révén azonban a munka még sikeresebb lett volna. Meg kell jegyezni továbbá, hogy a stiláris hibák és a túlbujánzó

félregépelések erősen rontják az összhatást. Egy utolsó korrektúra igencsak ráfért volna a szövegre.

A fentiek fényében, javaslom az értekezés nyilvános vitára bocsátását, és a jelölt számára a doktori (PhD) fokozat odaítélését.

Pécs, 2020. február 3.

Dr. habil. Mekis János, PhD

V. Dr. Takács Miklós opponensi véleménye

Főfai Rita témaválasztása magyar kontextusban mindenképpen újnak számít. Az amerikai és brit kultúrában született műveknek a hősiesség és az antimilitarizmus távlatából történő újraolvasása itthon egyértelműen hiánypótló vállalkozásnak tekinthető, még akkor is, ha – többek között – olyan, a világirodalmi kánonba tartozó szövegek elemzését végzi is el, mint A legyek ura vagy az Akiért a harang szól. A dolgozat ismeretében kijelenthető, hogy kétségkívül – nagyratörő célok nélkül is – sok új eredményt hoz ez az értekezés a magyarországi irodalom- és kultúratudományi kutatás területén belül. Amiben leginkább változtatnia kellene még a szerzőnek, az éppen ezen eredmények kommunikációja, hogy azok a nagy mennyiségű szöveg ellenére is jobban megragadjanak az olvasó emlékezetében.

Kezdjük rögtön a címmel: mondhatnánk, hogy majdnem tökéletes, de két szó kicserélésére mégis javaslatot tennék. A „narratívák” helyett inkább a „műalkotások” kifejezést választanám, egyszerűen azért, mert a cím utolsó szava egy jóval nagyobb csoportot jelöl, amelybe ugyan beletartozik a szépirodalom és a film is, de sok egyéb más is. A másik szó a „jelentőség”, ami nekem eléggé semmitmondó, talán a „vizsgálattal” együtt elhagyható, s helyette kézenfekvő lenne az „értelmezései” megfogalmazást választani.

Szintén csak megfontolásra szánt ötletként mondom, hogy ugyan angolszász módszert követve a szerző a Bevezetésben az egyes fejezetek tartalmát összefoglalja, ám szerencsés lenne az egymáshoz való viszonyukat is felvázolni. Bár valóban nincs erős koherencia az egyes fejezetek között, de ez láthatóan mégis megteremthető. De ez itt még nem történt meg, mi sem bizonyítja ezt jobban annál, hogy a bevezetés váratlanul ér véget, mintha csak elvágták volna. Még egy

átvezető mondat sincs a következő fejezet felvezetésére. De ennél is jobban hiányzik a konklúzió megelőlegezése, ha más nem, legalább egy, minden szövegelemző fejezetre jellemző, globálisabb érvényű olvasási tapasztalat megnevezésével pótolni kellene azt.

A Bevezetés és a Konklúzió rövidege folytán nem várható el, hogy az átláthatóság érdekében alfejezetekre legyenek tagolva, a hosszabb, harminc-negyven oldalas esettanulmányoknál viszont igen. Egy kivétellel (ez pedig a negyedik, A fájdalmas fenség – Francis Ford Coppola: Apokalipszis most) ez az elvárás mindenhol teljesül, ahol pedig nem, ott természetesen változtatni kellene, legalább annyi (hat-nyolc) alfejezet legyen, mint a többiben. (Az alfejezetek számozása sem elvetendő, mert kiépít egy jól látható és a szöveg megértését segítő hierarchikus viszonyrendszert.)

Maradva még a formai dolgoknál, az értekezést záró konklúzióban is találok kifogásolnivalót, mert ugyan a fent említett kommunikáció érdekében az eredmények összefoglalása nagyon hasznos, de önmagában ez mégsem elég. Ott is tűnjön fel valami új, ne pusztán az eddigiek mechanikus újramondása legyen. Indulhatna ugyanúgy egy érdekes adalékkal, mint a Bevezetés, vagy egy eddig nem tárgyalt szépirodalmi mű, esetleg film mini-elemzése is sokban hozzájárulna ahhoz, hogy a konklúzió újrendezze, új megvilágításba helyezze a disszertáció főbb téziseit. Erre történik azért kísérlet, de a négy esettanulmány eredményeinek ismertetésekor ez végképp elsikkad, a záró mondatok is túlon túl tárgyilagosan, szinte üresen csengenek, pedig ha valahol, akkor ott el lehetne rugaszkodni kicsit a száraz tudományos stílustól.

Apró formai dolog az is, viszont talán már az angolszász minta túlzásba vitt követésének eredménye, hogy a bibliográfiában „Primér irodalmak” és „Szekundér irodalmak” címszavakat találjuk, melyek – főként az első – idegenül csengenek a magyar fül számára. Ezek helyett sokkal jobb lenne „Az elemzett szépirodalmi művek könyvészeti adatai” illetve a „Felhasznált szakirodalom” megnevezések használata.

Vizont nemcsak a szakirodalom-listát böngészve tűnt fel pár hiányzó, ámbár haszonnal forgatható írás. Leginkább hiányoltam Bernhard Giesen angolul is olvasható könyvét (Triumph and Trauma, Boulder–London, Paradigm Publishers, 2004), mely a hős alakját szoros összefüggésben tárgyalja másik két, saját meghatározása szerint „egzisztenciális határhelyzetet” szimbolizáló alakokkal, az áldozattal és a tettessel. A háború kontextusában különösen jól

használható ez a háromosztatuság, a katona ugyanis bármelyik lehet a három közül, Giesen meglátása szerint a külső morális pozíció megváltozásával az addig hősként ünnevelt katonát egyik napról a másikra tekinthetik tettesnek, háborús bűnösnek. (A közép-európai rendszerváltások során ilyen átalakuláson esett át a Vörös Hadsereg megítélése is: például ha nehezen is, de nyilvánosság elé léphettek a „felszabadítók” által elkövetett tömeges nemi erőszakok áldozatai, mint Magyarországon Polcz Alaine a nagy hatású Asszony a fronton-nal.) Hogy még konkrétabban bizonyítsam ennek a teóriának az alkalmazhatóságát: a disszertáció három olyan figurát is megnevez (a 39- oldalon a „támadó áldozatot”, a 40. oldalon a veteránt, a 64. oldalon a vadászt), akiknek a változó megítélését tökéletesen lehet értelmezni a gieseni elmélettel.

Giesen mindenképpen megkerülhetetlen szerző a disszertáció elméleti kereteinek kialakításakor, a következőkben megnevezett pár kötet ezzel szemben legfeljebb csak ajánlott, semmi esetre sem kötelező. S nemcsak azért ajánlom a saját kutatócsoportom munkáit, hogy eleget tegyek a „minden szentnek maga felé hajlik a keze” elvének, hanem ezzel is szeretném bizonyítani, hogy mennyire egyetértek Főfai Rita kérdésfelvetéseivel és a válaszok megtalálásához használt eszközeivel, módszereivel. A Kulturális archeológia kutatócsoport (www.kultarch.unideb.hu) három kötetéről van szó (Az erőszak reprezentációi, A szégyen reprezentációi és Az áldozat reprezentációi), melyek közül leginkább az első segíthetne az elméleti megközelítések további árnyalásában. A negyedik, még szerkesztés alatt álló A félelem reprezentációihoz pedig csatlakozhatna is a szerző, mert A legyen ura- vagy az Apokalipszis most-fejezetek kifejezetten illeszkednének az eddig összegyűlt cikkekhez (természetesen, ha eddig nem jelentek meg még ezek a részek a disszertációból).

A felhasznált szakirodalmak listája tehát legfeljebb az elméleti résszel kapcsolatban mondható enyhén hiányosnak, az esettanulmányoknál egyáltalán nem, ott példásan felkutatta a szerző az adott mű recepciójába tartozó legfontosabb tanulmányokat és kritikákat. Amit néhány esetben viszont hiányolok, az a recepciótörténeti reflexió. Vegyünk egy konkrét példát a 47–48. oldalról: nem az a baj Arturo Barea egy 1961-es tanulmánykötetben fellelhető írásával, hogy túl régi, hanem olyan dolgot (valóságábrázolás) kér számon Hemingway-en, ami ma már nagyon anakronisztikus, ezért nem szabadna komolyan venni, vagy reflexió nélkül idézni, noha nyilvánvalóan az értekezés készítője sem ért egyet Barea kritikájával. Ugyanebben a fejezetben

Egri Pétert 1967-ből (49. oldal) vagy Sükösd Mihályt 1969-ből (55. oldal) idézni önmagában szintén nem bűn, viszont az időbeli távolság miatt ezek az eleve ismeretterjesztésre szánt művek nem járulnak hozzá érdemben az Akiért a harang szól elemzéséhez. (Mindez persze ismét bizonyíték arra, hogy mennyire hiánypótlónak számít Főfai Rita munkája, hiszen magyar nyelvű Hemingway-szakirodalmat később is alig találni.) Érthető is emiatt, hogy a szakirodalom-lista kilencvenkilenc százalékban brit vagy amerikai szerzők munkáit tartalmazza. Amennyiben lehetséges, akkor bővíteném a magyar nyelven született hivatkozott művek körét, hogy ezzel is erősítsem a kulturális dialógust az angolszász és a hazai tudományosság között (persze ha történetesen nincs mivel, abban az esetben nem kell erőltetni). Arra a kevésre tehát jobban kell figyelni, mint például Bíró Yvette-re (hivatkozás a 136. oldalon), akinek a saját életművében is van korszerűbb könyve, mint az 1964-es *A film formanyelve*, például ugyanez a műve átdolgozott formában, *A hetedik művészet* címmel (1994-től több kiadást is megért).

S ha már film, maradjunk még egy pillanatra az Apokalipszis mostot elemző fejezetnél. Ott ugyanis még régebbi „szakirodalmak” idézésével találkozunk, nevezetesen a szerző Burke és Kant fenséges fogalmát próbálja meg beemelni értelmezésébe (131–132. oldal). Egyáltalán nem indokolatlanul, ugyanakkor itt is óvatosabban kell eljárni. Érdeemes a fogalmat a maga történetiségében szemlélni (ebben például nagy segítséget nyújthatnak Szabari Antónia és Neil Hertz tanulmányai a *Helikon* 2000-es évfolyamából), hiszen egyszerűen túl nagy az időbeli ugrás 1757-ből, Burke könyvének első megjelenésének évéből 1979-be. Én Rudolf Otto numinosum fogalmának a bevezetését is megfontolnám, hiszen annak meghatározásában ott van a fejezetet oly erősen meghatározó félelem is („mysterium tremendum et fascinatum”). Fölmerül a kérdés (és valóban nem retorikus kérdés, mert nem tudom rá a választ), hogy *A* sötétség mélyén híres, Kurtz szájából elhangzó mondatai („The horror! The horror!”) nem köthetőek-e a fenséges esztétikai minőségéhez. Talán *A* legyek ura-fejezetben a 96. oldalon idézett, időben szintén kicsit távoli (1927-es) Lovecraft-esszé (*Supernatural Horror in Literature*) segíthet a válasz megtalálásában. Vagy még inkább az ott érintett szörny-problematika siethet a segítségünkre, melyet ugyan részletesen tárgyal az értekezés írója (a 93-tól a 96. oldalig), de sajnos a Foucault 1974-75-ös, „anormálisokról” tartott előadássorozatából kinövő „monster studies” elméleti munkáiból egyet sem idéz, viszont a kérdés tisztázásához ez elengedhetetlen lenne.

A legyek ura kapcsán felmerül még egy apróság is, amely azonban tünete a dolgozat lábjegyzetelési felületességének is. Nem tudni ugyanis, hogy melyik magyar fordítást idézi a szerző, az 1996-ost (83. oldal) vagy a 2010-est (87. oldal)? Mindenesetre a bibliográfiában ez utóbbi szerepel. (Takarékosabbá és szintén átláthatóbbá válna a szöveg, ha az elemzett szépirodalmi szövegekből vett idézetek nem lennének lábjegyzettel ellátva, csak az első, a többit egyszerűen csak egy zárójelbe tett oldalszám követné. Ugyanezt az eredményt hozná el az a megoldás is, ha a már idézett szakirodalomból vett újabb citátumnál nem lenne újra felsorolva az összes könyvészeti adat, csak a név és az oldalszám.) Ám nemcsak a harmadik fejezetben, hanem jóval korábban vannak ilyen típusú következetlenségek: például a 18. oldalon Frederic Jackson Turnerre történik hivatkozás a lábjegyzetben viszont Anna Froula a megnevezett forrás (ugyanilyen bizonytalanságot találtam még a 115. és a 143. oldalon is). Ugyanitt (a 143. oldalon) rosszul van írva Alexis de Tocqueville neve, a szóban forgó műve pedig olvasható magyarul, tehát Az amerikai demokrácia magyar címét kell feltüntetni. Ezen kívül Edith Wharton (13. oldal), James Webb (33. oldal), Robinson Crusoe (84. oldal), Winfried Fluck (121. oldal), J. Hillis Miller (129. oldal) nevei sem helyesen szerepelnek. (Bosszantó figyelmetlenség: a mellett végéről az egyik „t” három alkalommal is lemaradt, a 11-dik, a 135-dik és a 140-dik oldalon – de történt egyszer ilyen a kellett esetében is a 48. oldalon.)

Persze ezek többnyire elütések, mint történt az Cormac McCarthy nevével a tartalomjegyzékben (3. oldal), hiszen máshol mindenhol jól van írva. De nem halmozom tovább ezeket az apró hibákat, mert nincs is több. Viszont maga a halmozás is hibaforrássá válhat, ha rosszul kezeljük, erre példa éppen a Cormac McCarthy-fejezet. Szinte ugyanabban a ritmusban jelenik meg ugyanis négy oldalon (a 152., a 154., a 156. és 158. oldalon) a Véres délkörökből vett idézetek halmozása. Ezekkel az a gond, hogy eltűnik a saját elemzői szöveg és nem történik meg az adott részletek szoros olvasása. (Ha mindegyik idézetet meg akarjuk tartani, de az összes csak egyetlen egy dolgot bizonyít vagy illusztrál, akkor át kell tenni ezeket lábjegyzetbe.) Más esettanulmányokra ez nem jellemző, csak ritkán érezzük azt, például a 78. oldalon, hogy inkább tartalomismertetéssel van dolgunk, semmint elemzéssel.

Ellenkezőleg, Főfai Rita regényolvasatai invenciózusak, jó arányban építi egybe a szakirodalomból kinyerhető olvasási tapasztalatokat a sajátjaival. Azonban több reflexió érhetné a nyelv, pontosabban a fordítások közbejöttét. Ez nem jelenti azt persze, hogy eredeti angolban

kell idézni a műveket. A magyar változatok és az eredeti szövegek között viszont biztosan vannak olyan eltérések (és ezek akár fatális félreértésekből is eredhetnek), amelyek egy-egy részlet interpretációjában meghatározó szerepet játszhatnak. Emellett még globálisan két dolgot jegyeznek meg, az egyik ismét inkább formai, a másik tartalmi. Az első megjegyzésem az lenne, hogy a dolgozat szerzője túl sokszor él a kiszólás, a parabázis alakzatával, mely így kontraproduktív lesz (csak két példa a sok közül: „A következőekben azt mutatom be...” – 101. oldal; „...ebben a fejezetben magával a filmmel foglalkozom...” – 112. oldal). Azaz, ahelyett, hogy világossá tenné a szöveg intencióit, inkább egy naiv („iskolás”) szólamot teremt meg. A második, tartalmi vonatkozású megjegyzés az eddigieknek megfelelően inkább ajánlás, de mindenképpen hasznos lenne a gender studies-ból a maszkulinitást érintő kutatások eredményeinek a beemelése. (S még egy legeslegutolsó ajánlás: A szereplők nyomorúsága és a természet hatalmassága című alfejezetben a szerző ne a McCarthy-recepció egyik szövegére építve különböztesse meg a hely (place) és a tér (space) fogalmát, hanem használjon ott is elméleti, idevágó tépoétikai szakirodalmakat.) Ezekkel a szempontokkal bővíteném tehát a disszertációt, viszont rövidítéseket is el tudnék képzelni. Természetesen egyetlen fejezetet sem hagynék el, de többet is át lehetne szerkeszteni feszesebb érvelésű szöveggé. Ha húzni kell valahol, akkor ott azt az elvet kellene követni, mely csakis azt tartja szem előtt, hogy mennyire járul hozzá egy részlet a teljes érvrendszer felépítéséhez.

Összefoglalva elmondható, hogy Főfai Rita munkája mindenben megfelel az irodalomtudományi doktori értekezések kritériumainak. A szerző széles tájékozottságról tett tanúbizonyságot, jó stílusban ír és sok új eredményt is fel tudott mutatni a hősiesség tematikáján belül. Éppen ezeket az eredményeket kellene jobban kiemelnie, javaslataim nagy része, legyen az formai vagy tartalmi vonatkozású, ezeket hivatott javítani. Ha ezek a módosítások bekerülnek a dolgozatba, akkor biztos vagyok benne, hogy Főfai Rita a házi vita után a következő, végső akadályt is sikerrel fogja venni, azaz méltóvá válik a doktori cím odaítélésére is, amit én most is, akkor is támogatni fogok.

VI. Válasz az opponensi véleményekre

Rendkívüli módon hálás vagyok bírálóim, Takács Miklós és Mekis János opponenciájáért. Felvetéseikkel, éles meglátásaikkal, a helyesbítésre, átdolgozásra szoruló szöveghelyek megjelölésével nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a heroizmus tudományos kutatása számára még hasznosabbá, még értékesebbé tehessem dolgozatom közlésre szánt verzióját. Köszönöm alapos, mindenre kiterjedő kritikájukat, a félreértésre okot adó megfogalmazások megjelölését, szakirodalmi ajánlásaikat, kiegészítéseiket, a vizsgálódás teoretikus gazdagítását, árnyalását szolgáló javaslataikat, illetve a felépítésre, formai szempontokra vonatkozó megjegyzéseiket. Megtisztelő szakmai figyelmük biztató és inspiráló, motiváló hatásáért külön köszönettel tartozom.

Dolgozatom írása közben az egyik legfontosabb szempont a gondolatmenet ívének jól láthatósága, az érvelés struktúrájának tisztasága volt, éppen ezért kényszerültem a fő szempontokat körülvevő, azok jobb megértését támogató jelenségek, fogalmak magyarázatát szolgáló szakirodalmaknak a kelletténél talán szigorúbb szelektálására. Köszönöm Takács Miklósnak, hogy megemlítette Bernhard Giesen valóban témámba vágó könyvét, illetve a monster studies beemelését és Rudolf Otto numinosum fogalmát, a disszertáció átdolgozott változatában mindenképpen igyekszem helyet szánni nekik. Mekis János a szakirodalmak kapcsán főleg a történeti kontextust javasolta még alaposabban körüljárni, az arra való reflexiónak nagyobb szerepet szánni. Ahogy ugyan bevezetőmben jeleztem, vizsgálódásom csupán részben kontextuális, inkább kiindulásként szolgál a művek megértéséhez, és jelentősebb hangsúlyt fektetek az univerzálisabb, időtlenebb, absztraktabb háború-és társadalomelméleti koncepciókra, egyetértek bírálómmal abban, hogy ennek ellenére erősítésre szorul a történelmi háttér bemutatása, interpretációkban való szerepének kiemelése. Mivel a történetiséggel kapcsolatban mindkét opponensem rámutatott bizonyos hiányos, nem eléggé világos, esetleg rosszul beemelt példákra, elsősorban ezekre a felvetésekre szeretnék reagálni.

Takács Miklós főként az idézett szakirodalmak és az elemzett művek, illetve a disszertáció megírásának időbeli távolságára való reflexiót hiányolta. Példaként Egri Péter és Sükösd Mihály Ernest Hemingwayről szóló, 1960-as évek végén megjelent könyveit hozta, amelyek véleménye szerint nem járultak hozzá kellően vizsgálódásomhoz. Elismerem, az író életművének megértéséhez valóban nem az említett két szerző a legrelevánsabb forrás. Disszertációmban való

szerepeltetésük legfőbb indoka az a törekvés volt, hogy a többnyire amerikai és brit szakirodalom mellett magyar elemzőket is idézhessek. Éppen ezen okból kifolyólag használtam fel az Apokalipszis most című film elemzésének formai vizsgálatához Bíró Yvette könyvét is, bár valóban szerencsésebb lett volna az 1994-ben publikált kötetét idéznem. A dolgozat javítása során mindenképpen fontolóra veszem, hogy továbbra is benne hagyjam-e írásomban az említett két szerzőre hivatkozást, ha nem találok elemzésemhez szorosabban kapcsolódó magyar tanulmányt – vagy szóljak-e róluk esetleg lábjegyzetben.

Arturo Barea idézett tanulmányáról már nagyobb biztonsággal állapítom meg, hogy hozzájárult, ha nem is az elemzés folyamatához, de annak kiinduló koncepciójának megértéséhez. Azért tartottam fontosnak olyan interpretációk bemutatását is, amelyek, még ha anakronisztikusan is, de valóságábrázolást, vagy hitelességet kérnek számon Hemingwayen, mert az író esetében eléggé meghatározó volt élettörténetének, jellemének és átélt kalandjainak, tapasztalatainak fikcióival való összemosása. Műveinek alapos elemzésénél ezért lényeges szempontnak tartom ennek a kérdésnek a tisztázását, amelyhez remek illusztrációnak vélem Barea a szerzővel szembeni kritikáját – amely nem álláspontom megerősítésére, sokkal inkább ellenpéldaként annak kijelölésére szolgál.

Az Apokalipszis mostot elemző fejezet egyik kardinális része a fenséges fogalmának beemelése, ezért is vagyok hálás Takács Miklós érzékeny észrevételéért, miszerint az Edmund Burke 1757-ben publikált meghatározó műve és a film 1979-es megjelenése közötti jelentős időbeli távolság problémás lehet. Burke írását azonban annyira alapvetőnek tartottam a fogalom szempontjából, hogy megkerülhetetlennek véltem főszövegben való hivatkozását. Többek között a valóban feltűnő távolság kiküszöbölése érdekében emeltem be magyarázatomba Jean-Francois Lyotard tanulmányát, aki már kimondottan a posztmodernnel kapcsolja össze a fenséges koncepcióját. Mivel ő azonban főleg a kanti meghatározásból indul ki, természetesnek vettem, hogy ismertessem a vonatkozó részeket az Ítélerő kritikájából is. A fogalom több fejezetben is előfordul, lényegivé válik egész tézisem megértése szempontjából, ezért is törekedtem arra, hogy a történeti ív felvázolásával jobban elemzéseimbe integrálhassam. Bírálóm véleményét figyelembe véve azonban az átdolgozás során jobban ügyelek az időbeli távolságra történő reflexióra, illetve meggyőzőbben argumentálok a burke-i fogalomhasználat jogosultságát dolgozatomban.

Köszönöm Mekis Jánosnak, hogy az eszmetörténeti háttérrel bemutatott fejezetemben szereplő több hibámról is elnézően írt a valóban terjedelmes és olykor széttartó szövegek, információk szelektálásának, egységbe rendezésének és összefoglalásának nehézségére való tekintettel. Magam is bosszantónak vélem, hogy a pontosságra, átláthatóságra törekvés ellenére is maradtak azonban ebben a valóban megalapozó fejezetben olyan félreérthető, nem kellő körültekintéssel bemutatott részletek, amelyek eltávolíthatnak a kulturális háttér teljesebb megismerésétől. A szabadságmítosz válságainak és feltámasztási kísérleteinek bemutatásakor például valóban nem hangsúlyoztam eléggé, hogy az USA vietnámi háborúba beavatkozásának elsődleges indoka természetesen nem a mítosz újrafényezése volt, hanem pusztán lehetőségül szolgált erre. Illetve még véletlenül sem szerettem volna azt sugallni, hogy a náci és szovjet propaganda azonos szinten lenne a demokratikus országok tömegkommunikációjával. Erre a lehetséges hibaforrásra magam is gondoltam a dolgozat írása közben, ezért is kezdtem a propagandát tárgyaló alfejezetet fogalmi magyarázattal, amelyben hangsúlyoztam, hogy mind a brit, mind az amerikai háborút propagáló narratíva kidolgozásánál lényeges szempont volt a náci és szovjet mintáktól való távolságteremtés. Bírálóm javaslatára azonban igyekszem a közöttük lévő különbséget még egyértelműbbé tenni megfogalmazásomban, ehhez köszönöm a javasolt szempontokat.

Opponensem az elemző fejezetek esetében, különösen az Akiért a harang szól interpretációja kapcsán is fontosnak tartotta volna a történeti kontextus hangsúlyosabbá tételét, a szimbolikus szint mellett ennek beemelését is a karakterek motivációinak és cselekedeteinek megértéséhez. Ugyan leegyszerűsítőnek tűnhet arra hivatkozni, hogy az elemzés célja nem a történelmi esemény leképezésének vizsgálata, hanem sokkal inkább általános elméleti, az erőszak, heroizmus és férfiasság narratív összefonódásának megfigyelése, azért említem ezt mégis, mert elemzéseim során a történelmi tények háttérbe szorulása és az univerzalizálás nem a metaforikus és a referenciális olvasat közötti egyensúlyozás sikerültségének vagy sikerületlenségének eredménye, hanem koncepcióm szerves része. Mivel dolgozatom vállalása a háborúk aktuális politikai-gazdasági okain túlmutató jelentésrétegek feltérképezése, a konkrétan túl az absztrakt, a realitás talaján kívéssé, sokkal inkább a rituális elemekkel, jelképekkel értelmezhető motivációk bemutatása és vizsgálata, ezért – hogy mindvégig témám központi kérdéseire fókuszálhassak – szükségszerűen kisebb szerep jut az adott háború valóságban zajló folyamatainak elemzésére. Nem is elsősorban terjedelmi okokból, hanem főként azért, mert analíziseim főként a többletjelentésekre koncentrálnak. Mindemellett természetesen átgondolom, hogy a közlésre

szánt változatba hogyan tudnám még jobban beemelni, még szervesebb részévé tenni a műalkotások történeti valóságra vonatkozó elemeit.

Nagyon hálás vagyok továbbá opponensem A legyek urával és a Véres délkörök, avagy vörös alkony a nyugati égen című regényekkel kapcsolatos interpretációs ajánlásaiért. Rendkívül releváns, izgalmas, bennem is több új gondolatot ébresztő meglátások ezek. Az én értelmezéseim ugyan bizonyos mértékben eltérnek a bírálóban megfogalmazottaktól, mégis úgy vélem, továbbra is alkalmasak a háborús hősiesség válságának vizsgálatára. A legyek urával kapcsolatban egyetérték azzal, hogy Ralph karaktere és perspektívája valóban hangsúlyosabb, mint az ellenségévé váló Jacké, ezt mindenképpen árnyalni fogom elemzésemben. Ugyanakkor magam is úgy látom, hogy végkövetkeztetésem az eltérő olvasat ellenére is hasonló bírálóméhoz.

A Véres délköröket elemző fejezet egyik fő hiányosságaként opponensem Holden bíró isteni jellegének körüljárására, az ördögi karakterek mibenlétének általánosabb tanulmányozására, illetve magának az apokalipszisnek eredeti kontextusába visszahelyezésére figyelmeztet. Holden bíró karakterénél azonban az isteni jelleg meglétének vagy hiányának nem a szakrális hagyományba illeszkedés volt a tétje, hanem hatalma határainak feltérképezése, megtapasztalása. A narrátor is eltérő kultúrkörök kifejezéseivel hivatkozik rá, hol dzsinnek, hol csodalénynek nevezi, hol pedig az abszolút univerzalizáló, deperszonalizáló rettenet fogalmával felelteti meg. Ezért, bár a luciferi karakterisztika áttekintését témám szempontjából magam is igen termékenynek vélem, ebben az elemzésben a bíró karakterét éppen a kereszténység jól ismert alakjaitól, referenciáitól való eltávolodásban láttam a leginkább megragadhatónak. Dolgozatom koncepciójához híven ugyanis itt is az erő, hatalom és erőszak összefonódására koncentráltam, amelynek a kiterjesztésére szolgál a transzcendencia lehetősége. A szakralitás szférájában ezért nem a vallási jelképek visszaköszönésére fókuszáltam, hanem arra, hogy milyen reláció tételezhető a hatalomnak ilyen szintű, feltételezett határtalansága és a háborús erőszak között.

Ezzel függ össze válaszom opponensem azon felvetésére is, hogy a disszertációban jóval nagyobb teret kaphatott volna az apokaliptikus történelemszemlélet, magának az apokalipszis fogalmának mélyrehatóbb, részletesebb körüljárása és az eszkatologikus kódfejtés. Kétségtől termékenynek tartom a javaslatot, és a kutatás egy későbbi fázisában valószínűleg nagyobb hangsúlyt fog kapni, ennek a dolgozatnak azonban nem ez volt az elsődleges célja. Noha a keresztény kultúrkör bizonyos elemei mindegyik elemzett műben megjelennek, a

transzcendenciára irányuló fokozott figyelem kizárólagos tárgya viszont nem egyetlen meghatározott vallás háborús erőszakkal való kapcsolatának analízise. Éppen azért szerepelnek mellette más kultúrkörből származó vallási motívumok, rituális, vagy kevésbé szabályozott, formaadásra, fogalmi keret használatára akár egyenesen alkalmatlan transzcendens elemek is, amelyek éppen az emberi világon kívül vagy felül álló, valós vagy feltételezett jelenségekkel való kommunikáció nehézségét, és az ebből adódó feszültséget érzékeltetik. Ha disszertáciomban mindezt az apokalipszis alapos, átfogó körülményeinek révén mutatom be, félok, hogy az egyszerűsített korlátozóként is hat, mert éppen a megragadhatatlanság és nehezen hozzáférhetőség okozta problematikusságot oldja fel azzal, hogy kész narratívát és jelképrendszert ad. Konceptióm egyik lényeges pillére azonban éppen ennek a bizonytalanságtól való félelemnek a kibontása, láthatóvá tétele.

Szintén dolgozatomban koncepciójának határait kell hivatkoznom Takács Miklós azon javaslatával kapcsolatban is, miszerint beemelhetném a dolgozatba a gender studies maszkulinitásra vonatkozó eredményeit. Ez a gondolat igen sokáig végigkísérte elemzéseim írását, be kellett azonban látnom, hogy disszertációm – bár kétségkívül a férfi karakterek dominálnak benne – túlmutat a nemi kérdés problémakörén, és nem a gender és az erőszak közötti kapcsolat témám fő sarokpontja, hanem a nemtől független jellemzők, vagyis erő, hatalom, félelem és erőszak viszonya. A szereplők neme és a történeti kontextus miatt valóban nem tudtam megkerülni maszkulinitás és háborús heroikusság összefonódásának narratív hagyományát, mégis kifejezetten törekedtem arra – részben azért is, mert ma már egyre nagyobb a nők szerepe a hadseregben – hogy eredményeim ne csak kizárólag a férfiakra legyenek vonatkoztathatók. Természetesen nem elhanyagolhatók a nemek közötti különbségek és a genderspecifikus jellemzők tanulmányozása sem, ennek a dolgozatnak azonban kívül esik célkitűzéseim.

Végezetül pedig külön köszönöm, egyben bátorításként is értelmezem Takács Miklós arra vonatkozó tanácsát, hogy kommunikáciomban törekedjek bizonyos helyeken, főleg az összefoglaló, konklúziót megfogalmazó lezárásnál több retorikai elemmel élni abból a célból, hogy kutatásaim eredménye még inkább megmaradjon olvasóim emlékezetében, még ha ez a „száraz”, tudományos stílus lazításával is jár. A közlésre szánt változatban igyekszem eleget tenni ennek a szempontnak is, ahogy címmel kapcsolatos ajánlásait is megfontolom.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

VII. Szakmai önéletrajz

Tanulmányok, végzettségek

2014-2017: PhD-tanulmányok, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola

2012-2014: egyetemi tanulmányok, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, magyar nyelv és irodalom szak, alkalmazott irodalomtudomány szakirány, nappali tagozat (okleveles magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész)

2007-2012: egyetemi tanulmányok, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, magyar nyelv és irodalom szak, irodalomtudomány szakirány, nappali tagozat (magyar alapszakos bölcsész)

2003-2007: Dr. Kelemen Endre Szakközépiskola, Szekszárd, biológia specializáció

Szakkollégiumi tevékenység:

2012-2014: Kerényi Károly Szakkollégium tagja

Nyelvvizsgák:

2017: Angol felsőfokú komplex nyelvvizsga (ECL)

2015: Spanyol középfokú komplex nyelvvizsga (TELC)

2006: Angol középfokú komplex nyelvvizsga (TELC)

Ösztöndíjak, tanulmányút:

2018. 04. 23- 15. 14. University of Reading – Ways of War Centre, Itt: Reading, Anglia

2016. 09. 18-30. University of Reading – Ways of War Centre, Itt: Reading, Anglia

2015. 04. 07-18. DIGNITY – Danish Institute Against Torture Itt: Koppenhága, Dánia

2013. 9. – 2014. 06. Eötvös Loránd Hallgatói Ösztöndíj – Nemzeti Kiválóság Program a Konvergencia Régióban Program keretein belül

Konferenciaelőadások:

Hazai konferenciákon való részvétel:

2019. 08. 29.: Erőszak és Történelem Konferencia, Szeged
„A borzalommal jóban kell lenni.” – A háborús erőszak szimbolikájának vizsgálata Francis Ford Coppola Apokalipszis most című művében
2018. 04. 18.: Pesti Bölcsész Akadémia, Budapest
Félelem az erőszak mögött A legyek urában
2018. 05. 19.: Ütközéspontok 5. A Doktoranduszok Országos Szövetsége Filozófiatudományi Osztály Ötödik Doktorandusz Konferenciája, Szeged
Korreferens Drágity Petra „Sade játéka: Fogalom és dimenzió” című előadásánál
2016. 06. 08.: Interdiszciplináris konferencia az első világháború kultúrtörténetéről, Budapest
„A békevágy ambivalenciája Ernest Hemingway Búcsú a fegyverektől című regényében”
2016. 03. 08.: A normán innen és túl, Budapest
„A vérpad mint színpad: A nyilvános kínzások normaszegő aktusai a rend helyreállítása céljából”
2015. 11. 20.: Határidentitások az irodalomban, Budapest
„Hősi narratívák okozta identitásválság Ernest Hemingway Akiért a harang szól című művében”

2015. 06.: 21. VII. Nemzetközi és XIII. Nemzeti Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs
„Búcsú a békétől: A békevágy kettős természetének vizsgálata a Búcsú a fegyverektől című regényben”
2015. 04.: 19-21. VII. Nemzetközi és XIII. Nemzeti Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs
„A Farewell to Peace. A study about militarist narratives in Hemingway’s A Farewell to Arms.”
2014. 11. 27.: Recontres et conflits, Pécs
„Adiós a la Paz. Un análisis de las narraciones militaristas en el Adiós a las armas.”
2014. 05.08.: Kerényi Károly Konferencia, Pécs
„Kettős természetű békevágy – Militarista narratívák vizsgálata Hemingwaynél és Remarque-nál”
2014. 03. 19.: 6. Nemzetközi és 12. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs
„The choreography of the violence – A study about the system of tortures through the works of Marquis de Sade (angol nyelven)”
2013. 04. 17.: 5. Nemzetközi és 11. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs
„Képzelt és valós kegyetlenség – Sade műveinek vizsgálata az intézményesített kínzások tükrében”
2013. 03. 09.: IX. Jánossy Emlékkonferencia, Budapest
„Képzelt és valós kegyetlenség – Sade műveinek vizsgálata az intézményesített kínzások tükrében”
2012. 04. 20: Kari Tudományos Diákköri Konferencia, Pécs

„Az erőszak mint kiútkeresés Bret Easton Ellis Amerikai psychojában” –
3. hely

2012. 04. 12.: 4. Nemzetközi és 10. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia,
Pécs

„Az erőszak mint kiútkeresés Bret Easton Ellis Amerikai psychójában”

Nemzetközi konferenciákon való részvétel:

2017. 05. 20. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia, Pécs

„Identity Crisis Caused by Heroic Narratives in Ernest Hemingway’s For
Whom the Bell Tolls”

2014. 11. 22. 13. Vajdasági Tudományos Diákköri Konferencia, Újvidék, Szerbia

„Kettős természetű békevágy. Militarista narratívák vizsgálata
Hemingwaynél és Remarque-nál”

2014. 04. 10.: XXX. International Finno-Ugrist Student’s Conference, Göttingen,
Germany

„A Study about the Organized Tortures Comparing with a Model by Sade”

2013. 11. 16. 12. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, Újvidék,
Szerbia

„Az erőszak koreográfiája – A kínzások rendszerének vizsgálata Sade
művein keresztül” – 1. hely

2013. 05. 25. XVI. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia, Kolozsvár, Románia

„A szervezett kínzások vizsgálata Sade márki műveiben” – dicséret

2012. 11. 18. 11. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, Szabadka,
Szerbia

„Menekülés a fogsággá vált erénytől – A devianciára való hajlam vizsgálata R. L. Stevenson Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete című regényében”

VIII. Publikációs jegyzék

Szakmai folyóiratban megjelent cikkek:

Tanulmány:

Dramatizált kegyetlenség - A nyilvános kínzások vizsgálata színházi aspektusból

Itt: Literatura: A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének folyóirata 41: (4) pp. 367-378. (2015)

Ragaszkodás a gyűlölt háborúhoz: A társadalomformáló eszmék és a militarizmus vizsgálata E. Hemingway és E. M. Remarque műveiben

Itt: Helikon (Kolozsvár) XXV.: (668) pp. 16-18. (2015)

Képzelt és valós kegyetlenség: A szervezett kínzások vizsgálata Sade márki műveiben

Itt: Kalligram: Művészet és gondolat 2014: (7-8) pp. 116-125. (2014)

Fordítás:

Hubert F. Van den Berg: Az Új Művésztől az Új Életig és az Új Emberig. Avantgárd utópizmus a dadában. Itt: Helikon irodalom- és kultúratudományi szemle, 2017/1

Günter Berghaus: A dada keletkezése: Futurista befolyások Németországban, Romániában és a Cabaret Voltaire-ben itt: Helikon irodalom- és kultúratudományi szemle, 2017/1

Kritika:

A valóság nyomora és a képzelet szabadsága

Itt: Irodalmi Jelen Online (12) pp. on-line. (2015)

Mindennapi bűneinket vedd el tőlünk ma: Papp Sándor Zsigmond: A Jóisten Megvakul

Itt: Alföld: Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat 66: (9) pp. 125-128. (2015)

Hegedüs Imre János: Székelyország

Itt: Kortárs irodalmi folyóirat, 2016. december

Elveszve a jelképek erdejében- Egressy Zoltán: Szarvas a ködben

Itt: Kalligram, 2016. December

Tanulmánykötetben megjelent tanulmány:

Becoming a Hero at Any Price - Identity crisis caused by heroic narratives in Ernest

Hemingway's For Whom the Bell Tolls

Itt: VI. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia Tanulmánykötet, 2017, Pécs, (190-200) pp.

A békevágy ambivalenciája Ernest Hemingway Búcsú a fegyverektől című regényében

Itt: E nagy tivornya: tanulmányok 1916 mikrotörténelméről (Szerk.: Kappanyos András), Budapest, MTA BTK, 2017, (81-90) pp.

Konferenciakötetben megjelent tanulmány:

Az erőszak mint kiútkeresés Bret Easton Ellis Amerikai Psychojában,

Itt: 2012. X. Grastyán Konferencia előadásai Pécs

Egyéb:

Szerkesztés:

Szerk.: Főfai Rita, Németh Dániel, Schelhammer Zsófia, Varga Réka, Vilmos Eszter, Vörös Eszter: Annona Nova – A Kerényi Károly Szakkollégium Évkönyve, Pécs, 2014, Bagi Zsolt

